

Rozdział 16

Rewitalizacja pałacu kamienieckiego i jego przekształcanie w produkt turystyczny

Marcin Czerniec

Burmistrz Kamieńca Ząbkowickiego

Jerzy Organiściak

Usługi Szkoleniowe i Turystyczne

Cytuj jako: Czerniec, M. i Organiściak, J. (2023). Rewitalizacja pałacu kamienieckiego i jego przekształcanie w produkt turystyczny. W: T. Lesiów (red.), *Doskonalenie jakości usług przewodnickich w dobie pandemii* (s. 262-278). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Streszczenie: Założenie pałacowo-parkowe w Kamieńcu Ząbkowickim jest od 2012 roku rewitalizowane przez gminę Kamieniec Ząbkowicki. Jest przykładem wyjątkowego założenia romantycznego, powstałego w XIX w. za sprawą właścicielki – królowny Marianny Orańskiej, ze wspinałym neogotyckim pałacem, tarasowymi ogrodami i dziełami wodnymi oraz parkiem w stylu angielskim, niemających swego odpowiednika w Polsce. Po II wojnie światowej pałac został opuszczony, zdewastowany i taki stan trwał do połowy lat 80. XX w. Od 10 lat prowadzi się tam systematyczne prace odtworzeniowe, które mają na celu stworzenie z niego atrakcji turystycznej na skalę ogólnopolską i przekształcanie w produkt turystyczny. I temu zagadnieniu jest poświęcone opracowanie.

Słowa kluczowe: Marianna Orańska, pałac w Kamieńcu Ząbkowickim, ogrody tarasowe, założenie parkowe, rewitalizacja, produkt turystyczny.

JEL Classification: Z32

Kompleks pałacowo-parkowy w Kamieńcu Ząbkowickim jest od 2012 roku rewitalizowany przez Gminę Kamieniec Ząbkowicki. Miejsce to jest przykładem wyjątkowego założenia romantycznego, powstałego w XIX wieku za sprawą właścicielki – królowny Marianny Orańskiej, ze wspinałym neogotyckim pałacem, tarasowymi ogrodami i dziełami wodnymi, parkiem w stylu angielskim, niemającym swego odpowiednika w Polsce. Po II wojnie światowej pałac został opuszczony, zdewastowany i taki stan trwał do połowy lat 80. XX wieku (Mazurski, 2005). Jednak od 10 lat prowadzi się

tam systematyczne prace odtworzeniowe, które mają na celu stworzenie z niego atrakcji turystycznej na skalę ogólnopolską i przekształcenie go w produkt turystyczny. Celem pracy jest promocja tego wyjątkowego założenia pałacowo-parkowego w Kamieńcu Żąbkowickim, a także zaprezentowanie Gminy Kamieniec Żąbkowicki jako sprawnego inwestora, który prowadzi dużą inwestycję samorządową. Chodzi również o zaproszenie do współpracy firm związanych z turystyką i instytucji finansowych w celu realizacji zadania rewitalizacji założenia pałacowo-parkowego i jego dalszego zagospodarowania.

16.1. Kamieniec Żąbkowicki dawniej i dzisiaj. Rys historyczny

Kamieniec Żąbkowicki to jedna z najstarszych miejscowości na Śląsku, wymieniona w Kronice Kosmasa pod rokiem 1096. Przez 600 lat, do roku 1810, była siedzibą zgromadzeń zakonnych: augustianów i cystersów. W 1810 roku na skutek przeprowadzenia przez króla pruskiego sekularyzacji, skutkującej rozwiązaniem niemal wszystkich zgromadzeń zakonnych i przejściem na rzecz skarbu państwa ich majątku, nastąpiła diametralna zmiana w dziejach tej miejscowości. Stała się ona własnością rodziny królewskiej Hohenzollernów i pozostawała nią do końca II wojny światowej. Dzisiaj dominantą w krajobrazie Kamieńca Żąbkowickiego jest monumentalny, widoczny z daleka pałac oraz znajdujące się poniżej dawne zabudowania opactwa cystersów. Pałac i założenie parkowe od 10 lat są rewitalizowane przez Gminę Kamieniec Żąbkowicki i stały się ważną atrakcją turystyczną Dolnego Śląska (Wiadomości Kamienieckie, 2022, fot. 16.1).

Fot. 16.1. Krajobraz Kamieńca Żąbkowickiego, widokówka z początku XX wieku

Photo 16.1. Landscape of Kamieniec Żąbkowicki, postcard from the beginning of XX century

Źródło/ Source: fot./ own photo Kees van der Leer.

Fot. 16.2. Księżniczka Marianna Wilhelmina Orańska
Photo 16.2. Princess Marianna Wilhelmina of Orange – Nassau

Źródło/ Source: fot./ own photo Kees van der Leer.

W 1812 roku księżniczka pruska Fryderyka Luiza Wilhelmina Pruska (1774-1837), siostra króla Fryderyka Wilhelma III i żona przyszłego króla Zjednoczonych Niderlandów Wilhelma I Orańskiego, zakupiła dobra pocysterskie w Kamieńcu Ząbkowickim (wówczas Camenz) (fot. 16.2). Dobra te obejmowały budynki oraz grunty rolne w kilkunastu wsiach należących do istniejącego tam od 1247 do 1810 roku opactwa cystersów (Peter, 1885). Po jej śmierci w 1837 roku majątek ten otrzymała w spadku jej córka, królowa niderlandzka i księżna pruska Marianna Wilhelmina, wówczas już żona królewicza pruskiego Albrechta.

To ona już w 1838 roku podjęła decyzję o budowie w Kamieńcu romantycznej rezydencji – pałacu. W tym celu zleciła wykonanie projektu znanemu architektowi berlińskiemu Karlowi Fryderykowi Schinkelowi, jednemu z najlepszych architektów tej doby w Europie. Schinkel przygotował projekt wstępny, który skorygował po wizycie w Kamieńcu w kwietniu 1838 roku (fot. 16.3). Inspiracją dla architekta były średnio-

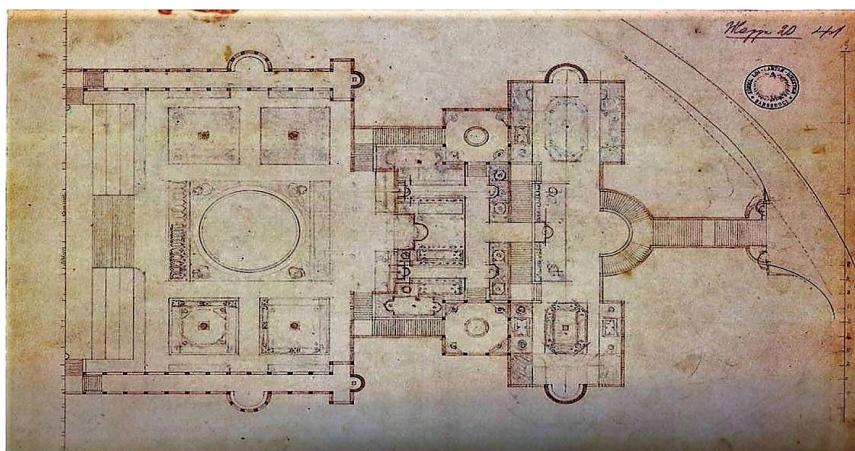

Fot. 16.3. K.F. Schinkel, widok pałacu, projekt, druga wersja
Photo 16.3. K.F. Schinkel, view of the palace, design, second version

Źródło/ Source: Urząd Miejski w Kamieńcu Ząbkowickim/ Town Office in Kamieniec Ząbkowicki.

wieczne gotyckie warownie szkockie, wnętrza zaś nawiązywały do gotyku krzyżackiego z elementami mauretańskimi i sycylijskimi (Gabriel, 1926).

Położenie kamienia węgielnego miało miejsce 15 października 1838 roku (Organiściak, 2017). Na kierownika budowy Schinkel wyznaczył swojego ucznia, Ferdynanda Martiusa, a jej rozpoczęcie nastąpiło wiosną następnego roku (Franke, 1996). Budowa pałacu do stanu surowego trwała do 1847 roku, po tym czasie do 1853 roku trwała przerwa w pracach budowlanych, co było spowodowane rozwodem księżniczki Marianny (Franke, 1996). W 1853 roku Marianna zleciła prowadzenie prac wykończeniowych oraz wyposażenie pałacu w meble i inne sprzęty swojemu synowi i późniejszemu spadkobiercy – Albrechtowi, przy udziale Ferdynanda Martiusa, który po śmierci Schinkla pełnił funkcję dworskiego architekta i kierownika budowy (Franke, 1996). W 1854 roku księżniczka Marianna zakupiła mały pałac myśliwski w miejscowości Weißwasser na Śląsku Habsburskim (dzisiaj Bílá Voda w Republice Czeskiej) (Organiściak, 2010). Rok później przeniosła się do miejscowości Erbach koło Wiesbaden, gdzie zakupiła pałac Reinhartshausen, w którym mieszkała do końca życia, często jednak odwiedzając Śląsk i Kamieniec (Mazurski, 2005). W lipcu 1858 roku przebywał w Kamieńcu Generalny Dyrektor Ogródów Królewskich Peter Joseph Lenné, który na miejscu stworzył wstępny projekt ogrodów tarasowych na wzór włoski, realizowany do 1868 roku przez księcia Albrechta i Martiusa (fot. 16.4).

Fot. 16.4. Plan tarasów ogrodowych według projektu P.J. Lennego i F. Martiusa (1858)

Photo 16.4. Plan of garden terraces according to the project P.J. Lenne i F. Martius (1858)

Źródło/ Source: Urząd Miejski w Kamieńcu Ząbkowickim/ Town Office in Kamieniec Ząbkowicki.

Ostateczne zakończenie robót w pałacu, jego wyposażenie oraz wykonanie parku nastąpiło 8 maja 1872 roku. Symbolicznym zakończeniem prac było postawienie nad tarasem wodnym w parku kolumny zwycięstwa, na której szczycie stanęła

Fot. 16.5. Taras wodny na widokówce z początku XX wieku
Photo 16.5. Waterterrace on a postcard from the early of XX century

Źródło/ Source: Urząd Miejski w Kamieńcu Żąbkowickim/ Town Office in Kamieniec Żąbkowicki.

figura Nike, będąca kopią berlińskiej rzeźby Christiana Daniela Raucha (Matuszczyk, 1996, fot. 16.5).

W kwietniu 1873 roku syn Marianny książe Albrecht, w związku ze swoim ślubem z księżniczką Marią von Sachsen-Altenburg, otrzymał pałac od matki – jako prezent ślubny. Dziesięć lat później (29 maja 1883 roku) Marianna Orańska zmarła na zamku Reinhartshausen i tam na cmentarzu ewangelickim została pochowana (Mazurski, 2005). Niedługo po jej śmierci w 1885 roku u podnóża wzgórza pałacowego w Kamieńcu zbudowano kościół ewangelicki przez nią ufundowany. Kościół zbudowany w stylu neogotyckim według projektu Ferdynanda Martiusa powstał dla utworzonej wówczas gminy ewangelickiej (Peter, 1885, fot. 16.6).

Fot. 16.6. Kościół ewangelicki na widokówce z początku XX wieku
Photo 16.6. Evangelical Church at a postcard from the early of XX century

Źródło/ Source: Urząd Miejski w Kamieńcu Żąbkowickim/ Town Office in Kamieniec Żąbkowicki.

Ostatnią inwestycją w zespole pałacowo-parkowym było zaprojektowane przez Schinkla mauzoleum rodzinne, zbudowane na kształt świątyni greckiej, które stanęło około 1900 roku (Mazurski, 2005, fot. 16.7).

Fot. 16.7. Mauzoleum rodzinne, widokówka z ok. 1930 roku

Photo 16.7. Family Mausoleum, postcard from about 1930

Źródło/ Source: Urząd Miejski w Kamieńcu Ząbkowickim/ Town Office in Kamieniec Ząbkowicki.

Po śmierci księcia Albrechta w 1906 roku pałac i wszystkie dobra należące do dominium kamienieckiego odziedziczył jego najstarszy syn – Fryderyk Henryk. Był, podobnie jak jego babka, znany z działalności dobroczynnej i dobrego gospodarowania w majątku, który obok okolic Kamieńca obejmował też grunty, lasy i folwarki niedaleko Stronia Śląskiego i Międzyzlesia. Zmarł w 1940 roku, nie pozostawiając spadkobiercy (Van de Leer, 2019). Ostatnim właścicielem Kamieńca był książę Waldemar Hohenzollern, który wraz z rodziną przebywał tutaj do początku kwietnia 1945 roku. 8 maja 1945 roku do niezniszczonego działaniami wojennymi Kamieńca wkroczył oddział piechoty 59. Armii Sowieckiej, który zajął pałac (Mazurski, 2005). Jeszcze podczas trwającej wojny, w latach 40. XX wieku, utworzono w Kamieńcu Ząbkowickim składnicę muzealną z eksponatami muzeów wrocławskich, istniejącą do końca lutego 1946 roku (Korzępa, 2022). Mieściła się ona w pałacu, ujeżdżalni zamkowej i kościele pocysterskim. Były tam zgromadzone różne przedmioty i dzieła sztuki z wrocławskiego Muzeum Sztuk Pięknych, Biblioteki Uniwersyteckiej, Uniwersytetu Wrocławskiego oraz dokumenty archiwalne z katolickich i ewangelickich parafii wrocławskich. Część z tych eksponatów została zagarnięta przez Sowieców i wywieziona do Związku Radzieckiego, pozostałe przetransportowano do Warszawy i zdeponowano w Muzeum Narodowym (Korzępa, 2022). 10 lutego 1946 roku w momencie opuszczania pałacu przez Sowieców został on podpalony i płonął przez kilka dni, a pożar zniszczył dach i górne piętro (Korzępa, 2022). Tak rozpoczęła się jego agonia, która trwała aż do połowy lat 80. XX wieku.

Okres powojenny (1946-2010)

Zgodnie z ustaleniami Konferencji Poczdamskiej, począwszy od 10 kwietnia 1946 r., rozpoczęto wysiedlanie ludności niemieckiej mieszkającej w Kamieńcu i okolicach (Minale, 2018). Pałac ze względu na opuszczenie i brak zabezpieczenia był systematycznie okradany i dewastowany. Pomimo pozornych działań zabezpieczających, które sprowadzały się do wymiany korespondencji pomiędzy Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Powiatową Radą Narodową w Ząbkowicach Śląskich, Milicją Obywatelską i Gminą Kamieniec Ząbkowicki, pałac i nieczynny kościół ewangelicki były nadal dewastowane i rozszabrowywane (Pintał, 2022). Zarządcą obiektu oraz budynku kościoła ewangelickiego od 1948 roku do połowy lat 80. XX wieku było, w imieniu skarbu państwa, Nadleśnictwo Państwowe w Kamieńcu Ząbkowickim (Klawkowska, 1990).

Na przełomie lat 40. i 50. XX wieku podejmowano inicjatywy zagospodarowania pałacu, ale pozostawały one wyłącznie na etapie planów na papierze. Pewna ciekawość, lecz również nieudana próba w tym względzie miała miejsce w maju 1950 roku. Na posiedzeniu Powiatowej Rady Narodowej w Ząbkowicach Śląskich podjęto uchwałę o wystąpieniu do Ministerstwa Zdrowia z wnioskiem o zorganizowanie w pałacu oraz obiektach gospodarczych i poklasztornych sanatorium przeciwgruźliczego (Pintał, 2022).

Koszt adaptacji określono na niebagatelną kwotę około 120 mln złotych. Powoływano się przy tym na niezwykle walory klimatyczne Kamieńca Ząbkowickiego i okolic. Przeprowadzono wówczas inwentaryzację budowlaną pałacu. Z tego dokumentu można się dowiedzieć o jego stanie technicznym w tym czasie: „istniały pergole i wodotryski przy tarasowych schodach prowadzących do zamku oraz altany, wodotrysk i pergole od strony parku. W samym gmachu pozostały jeszcze drewniane podłogi na parterze i pierwszym piętrze oraz część futryn drzwiowych i ram okiennych. Marmury i stiuki zdobiące sale były już całkowicie potłuczone” (Pintał, 2022).

Kościół ewangelicki, który do końca II wojny światowej był siedzibą parafii, po wojnie został przekształcony w magazyn zboża. W 1983 roku na skutek umyślnego podpalenia spłonęła jego więźba dachowa i obiekt pozostawał w stanie ruiny. Odbudowę kościoła i jego adaptację na cele kulturalne przeprowadzono po raz pierwszy w latach 80. XX wieku (Kulik, 1996).

W 1996 roku pod egidą władz samorządowych odbyły się obchody rocznicy „900. lat Kamieńca Ząbkowickiego”. Po raz pierwszy po II wojnie światowej ukazało się bardzo rzetelne wydawnictwo o miejscowości, w tym o pałacu kamienieckim, przygotowane przez Muzeum Śląskie w Görlitz pod redakcją naukową Arne Frankego. W 1997 roku nawiedziła Kamieniec Ząbkowicki katastrofalna Powódź Tysiąclecia, która poważnie uszkodziła obiekty dawnego opactwa cysterskiego i budynek kościoła ewangelickiego. Budynek został wyremontowany w następnym roku z przeznaczeniem na obiekt

wystawienniczy i salę koncertową (Wiadomości Kamienieckie, 2019). W latach 1984-2010 pałac był dzierżawiony przez Włodzimierza Sobiecha z Poznania, który prowadził w nim prace remontowe i działalność gospodarczą (Mazurski, 2005).

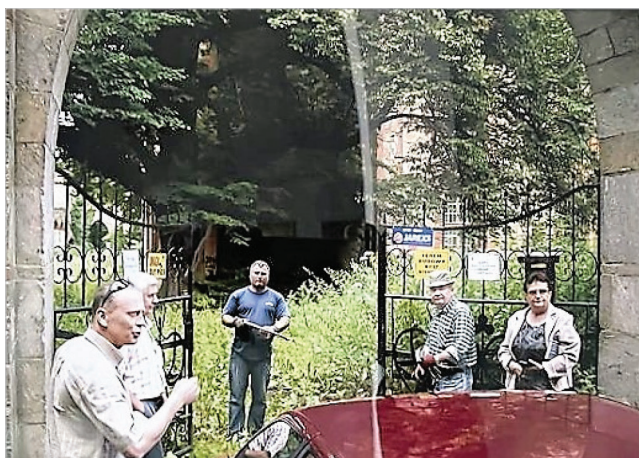
16.2. Rewitalizacja pałacu kamienieckiego (2010-2022)

Po śmierci Włodzimierza Sobiecha w sierpniu 2010 roku do lipca 2012 roku trwały sprawy sądowe związane z rozwiązaniem umowy dzierżawy i przejęciem pałacu przez gminę (Internet 2). 31 lipca 2012 roku przedstawiciele gminy dokonali fizycznego przejęcia pałacu i otaczającego parku (fot. 16.8).

Fot. 16.8. Przejęcie pałacu przez przedstawicieli gminy

Photo 16.8. Takeover of the palace by representatives of the municipality

Źródło/ Source: Urząd Miejski w Kamieńcu Ząbkowickim/ Town Office in Kamieniec Ząbkowicki.

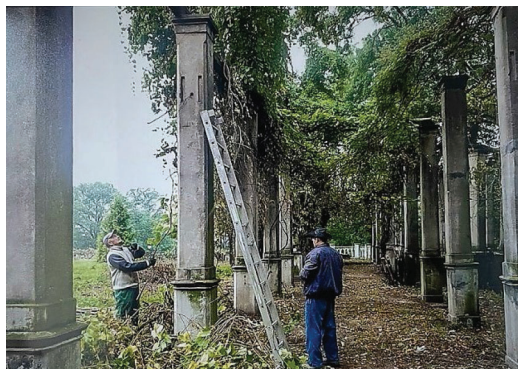

Z bogatego materiału inwentaryzacyjnego wynika, że pałac znajdował się w katastrofalnym stanie technicznym i zagrażał bezpieczeństwu ludzi (Protokół inwentaryzacyjny, 2012). Od 2012 roku rozpoczął się żmudny proces rewitalizacji obiektu, który trwa do dnia dzisiejszego i trwać będzie prawdopodobnie przez następne 10 lat (Wiadomości Kamienieckie, 2022).

Rok 2012

W tym roku gmina zorganizowała nową instytucję samorządową, zakład budżetowy – Centrum Integracji Społecznej, powołany uchwałą Rady Gminy. Instytucja ta działa do dzisiaj, a jej zadaniem jest prowadzenie prac porządkowych w pałacu i opieki nad terenami parkowymi (Uchwała RG, 2012). Pierwsze działania gminy dotyczyły oczyszczenia terenu z gruzu i śmieci oraz przeprowadzenia prac porządkowych i zabezpieczających prowadzonych początkowo w ramach robót publicznych, a później przez Centrum Integracji Społecznej (trwały do maja 2013 roku). Dokonano wówczas oczyszczenia terenu wokół pałacu, wykonano prowizoryczne zabezpieczenie zniszczonego dachu, a także przeprowadzono prace porządkowe na terenie parku (fot. 16.9).

Fot. 16.9. Prace porządkowe w ogrodach tarasowych

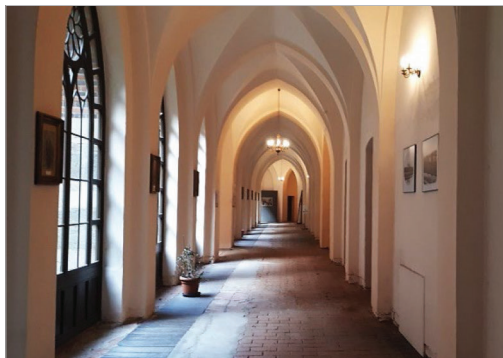
Photo 16.9. Cleaning work in terrace gardens

Źródło/ Source: Urząd Miejski w Kamieńcu Ząbkowickim/ Town Office in Kamieniec Ząbkowicki.

Działania te poprzedzono stosownymi pracami studialnymi, inwentaryzacją dendrologiczną, ekspertyzą stanu technicznego pałacu oraz dokumentacją projektową.

Rok 2013

Już w maju 2013 roku otwarto pałac do zwiedzania, wówczas jeszcze w ograniczonym zakresie. Oprowadzano wówczas po pomieszczeniach parteru skrzydła południowego. W tym celu przeszkolono grupę miejscowej młodzieży – po uzyskaniu odpowiedniej wiedzy i umiejętności rozpoczęła ona oprowadzanie po obiekcie (Wiadomości Kamienieckie, 2022). Nadzór nad usługą przewodnicką pełni do dzisiaj Gminne Centrum Kultury, które również, na podstawie corocznie przedłużanej umowy, jest zarządcą pałacu. W 2013 roku zostały wykonane dokumentacje projektowe na odtworzenie pokrycia dachowego. Prowadzono też prace na parterze budynku polegające na uporządkowaniu krużganków oraz wykonano prace projektowe związane z odbudową części założenia ogrodowego wraz z ogrodzeniem terenu (fot. 16.10). Równocześnie przygotowywano wnioski o dofinansowanie poszczególnych przedsięwzięć z różnych programów dotacyjnych. Tego samego roku przeprowadzono modernizację w dawnym kościele ewangelickim, wykonano oświetlenie i prace malarskie (Biuletyn, 2014).

Fot. 16.10. Krużganki pałacowe parteru

Photo 16.10. Palace cloisters on the Ground floor

Źródło/ Source: fot./ photo Jerzy Organiściak.

Rok 2014

W roku 2014 przeprowadzono prace budowlane we wnętrzach parteru, polegające na wykonaniu tynków, podłóg, posadzek, malowania, osadzenia stolarki, ponadto wyposażono pomieszczenia parteru w niezbędne sprzęty (fot. 16.11).

Fot. 16.11. Salon myśliwski
Photo 16.11. Hunting Salon

Źródło/ Source: fot./ photo Jerzy Organiściak.

W ramach naboru wniosków ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego uzyskano dofinansowanie na wykonanie prac ratunkowych przy zabezpieczeniu sklepień w sali balowej oraz tarasu nad halą podjazdu. Tego samego roku ostatecznie zagospodarowano Błonia Kamienieckie (fot. 16.12) przy ul. Kolejowej i Zamkowej, na co pozyskano dotację w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Fot. 16.12. Błonia Kamienieckie z ogrodem opackim
Photo 16.12. Meadows and garden of Kamieniec

Źródło/ Source: fot./ photo Marcin Czerniec.

Na początku 2014 roku otwarto pierwszą wystawę stałą pod tytułem: „Twórcy i dzieje unikalnego zespołu pałacowo-parkowego w Kamieńcu Ząbkowickim”. Wystawę przygotowało Gminne Centrum Kultury przy współpracy merytorycznej Muzeum Architektury we Wrocławiu (Wiadomości Kamienieckie, 2014). Wykonano ponadto

zasklepienie dwóch głównych sal I piętra i udostępniono główny taras widokowy. Przeprowadzenie tych prac pozwoliło na poszerzenie oferty zwiedzania wewnątrz pałacowych. Zwieńczeniem działań było uroczyste udostępnienie pałacu do zwiedzania, co nastąpiło w 20 września 2014 roku (Wiadomości Kamienieckie, 2014). Obok przedstawicieli gminy oraz zaproszonych gości w tych uroczystościach wziął udział gość z zagranicy, przedstawiciel Stowarzyszenia Dziedzictwa Marianny Orańskiej z Voorburga (Holandia) – Kees van der Leer. Tego samego roku uchwałą Rady Gminy powołano do życia PARK KULTUROWY „Wzgórze Zamkowe oraz Dolina Budzówki i Nysy Kłodzkiej” (Uchwała, 2014).

Rok 2015

W tym roku wykonano nasadzenia drzew i krzewów w parku pałacowym. Przeprowadzono również odmulenie stawu przy domu rządcy i uruchomiono pierwszą podświetlaną fontannę na stawie (Internet 2). W 2015 roku przebudowano mechanizm zegara wieży kościoła ewangelickiego, wykonano dzwony kurantów na wieży oraz iluminację świetlną wieży i zegara. Wykonano również wstępne oświetlenie pałacu (fot. 16.13).

Fot. 16.13. Oświetlenie pałacu

Photo 16.13. Palace lighting

Źródło/ Source: Urząd Miejski w Kamieńcu Ząbkowickim/ Town Office in Kamieniec Ząbkowicki.

Rok 2016

W 2016 roku wykonano sklepienia jadalni pałacowej i prowadzono prace porządkowe w parku.

Rok 2017

W 2017 roku prowadzono roboty budowlane przy odbudowie mauzoleum w parku.

Rok 2018

13 października 2018 roku nastąpiło otwarcie odbudowanego od podstaw mauzoleum (Wiadomości Kamienieckie, 2022).

Rok 2019

W tym roku przeprowadzono remont kaplicy zamkowej, remont sklepień I piętra, wprawiono stolarkę okienną w skrzydle wschodnim oraz uruchomiono dwie fontanny – jedną na dziedzińcu przed pałacem i drugą na dziedzińcu wewnętrznym.

Lata 2020-2022

W tym okresie przeprowadzono kapitalny remont oficyny południowej, pałacu i studni. W 2020 roku wykonano nowy dach obiektu (Wiadomości Kamienieckie, 2022). Od 2022 roku trwają prace nad rewitalizacją ogrodów tarasowych (Wytyczne, 2022). Ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki wodnej realizuje się rewitalizację budynku wozowni z przeznaczeniem na Centrum Edukacji na rzecz Bioróżnorodności (fot. 16.14). Dokonano też odtworzenia dawnych ogrodów opata przy zespole pocysterskim.

Fot. 16.14. Oficyna północna pałacu z wozownią

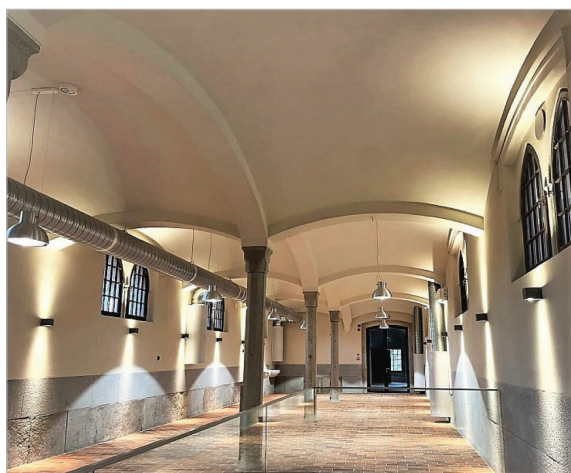
Photo 16.14. Northern outbuilding of palace

Źródło/ Source: fot./ photo Marcin Czerniec.

Ważnym momentem dla dziejów Kamieńca Żąbkowickiego było nadanie miejscowości praw miejskich, co nastąpiło 1 stycznia 2021 roku.

16.3. Pałac kamieniecki produktem turystycznym

Produkt turystyczny według definicji to: „wszystkie dobra i usługi nabywane przez konsumenta w związku z wyjazdem ze stałego miejsca zamieszkania, a także miejsca, atrakcje turystyczne i infrastruktura” (Internet 3). Ideą przyświecającą od 2010 roku władzom Gminy Kamieniec Ząbkowicki jest rewitalizacja pałacu i otoczenia oraz przywrócenie stanu sprzed II wojny światowej i przekształcenie go w obiekt turystyczny, w którym realizowane będą tego typu usługi (Wiadomości Kamienieckie, 2022). Zgodnie z tą wizją do 2030 roku planuje się zorganizować podstawowe usługi turystyczne, takie jak: usługi gastronomiczne w pałacowej restauracji (fot. 16.15), zwiedzanie pałacu, mauzoleum i otaczającego parku, w szczególności spektakle „światło i dźwięk” w ogrodach tarasowych.

Fot. 16.15. Wnętrze przyszłej pałacowej restauracji

Photo 16.15. Interiors future palace restaurants

Źródło/ Source: fot./ photo Jerzy Organiściak.

Dodatkowym zamierzeniem jest zorganizowanie usług edukacyjnych w zakresie poznawania parkowej fauny i flory. W dawnym domu rządcy powstanie dom pracy twórczej z pokojami gościnnymi (fot. 16.16). Planuje się również prowadzenie wynajmu pomieszczeń dla celów szkoleniowych. Ważną rolę będą odgrywać też usługi z zakresu szeroko pojętej kultury, jak występy artystyczne, koncerty, wystawy kwiatów, festiwale itp. Część z tych usług, w szczególności te z zakresu kultury, są już obecnie oferowane w ramach różnych wydarzeń kulturalnych odbywających się od 2016 roku, takich jak: Święto Tulipanów, Festiwal Kwiatów, Festiwal Muzyczny Marianny Orańskiej, i innych działań. Wszystkie oferowane usługi stworzą produkt turystyczny pn. „Pałac Marianny Orańskiej w Kamieńcu Ząbkowickim”. W wizji władz gminy działania te w niedalekiej przyszłości zapewnią gminie znaczne dochody, a co za tym idzie – pozwolą zorganizować nowe miejsca pracy (Wiadomości Kamienieckie, 2022).

Fot. 16.16. Zdjęcie lotnicze pałacu, na pierwszym planie dom rządcy

Photo 16.16. Aerial photo of the palace. In the foreground the Governor's house

Źródło/ Source: Urząd Miejski w Kamieńcu Ząbkowickim/ Town Office in Kamieniec Ząbkowicki.

Stan na rok 2022

Dzisiejszy stan usług turystycznych w pałacu kamienieckim jest jeszcze daleki od wizji zaprezentowanej powyżej. Instytucją zarządzającą pałacem od 2013 roku jest Gminne Centrum Kultury w Kamieńcu Ząbkowickim (Zarządzenie, 2022). W strukturze organizacyjnej tej instytucji jest stanowisko zastępcy dyrektora GCK ds. zarządzania pałacem, któremu podlegają zatrudnieni w pałacu przewodnicy, osoby zajmujące się wykonywaniem prac porządkowych, obsługą parkingu i toalet oraz sprzedażą biletów. 31 grudnia 2022 roku zatrudnione był 24 osoby.

Tabela 16.1. Liczba turystów odwiedzających pałac w poszczególnych latach

Table 16.1. Number of visitors to the palace in years

Rok/ Year	Liczba turystów/ Number of tourists
2014	17 631
2015	21 735
2016	28 463
2017	29 150
2018	38 291
2019	46 462
2020	38 641
2021	65 931
2022	73 057

Źródło/ Source: opracowanie własne/ own study.

Aktualnie realizowane są usługi przewodnickie zwiedzania pałacu, a od 2018 roku także zwiedzanie mauzoleum pałacowego. Pomieszczenia pałacowe są też wynajmowane jako miejsce zawierania ślubów oraz wykonywania sesji zdjęciowych. W sezonie turystycznym, który dla pałacu ma miejsce od początku kwietnia do końca października, bardzo popularne było nocne zwiedzanie obiektu w strojach historycznych nawiązujących do czasów Marianny Orańskiej (Internet 1). W 2022 roku odwiedziło pałac kilka grup turystów zagranicznych, stąd wprowadzono usługę oprowadzania w językach obcych: angielskim, niemieckim i holenderskim. Gminne Centrum Kultury prowadzi statystyki dotyczące wielkości ruchu turystycznego w obiekcie (tab. 16.1).

Plany na najbliższe lata

Wstępny termin zakończenia prac rewitalizacyjnych został określony na 2030 rok (Koncepcja, 2012), ale należy traktować go jako orientacyjny. Jest on bowiem ściśle uzależniony od wielkości pozyskiwanych przez gminę środków finansowych. Gmina Kamieniec Ząbkowicki nie jest w stanie realizować tej inwestycji w całości ze środków własnych. Stąd przygotowywane są wcześniej projekty inwestycyjne, które uczestniczą w konkursach o dofinansowanie zarówno ze środków UE, środków ministerialnych, jak i innych funduszy. Jak się przewiduje, finałem tych prac będzie odwołanie wszystkich elementów zabudowy w otoczeniu pałacu, parku pałacowego, innych obiektów budowlanych oraz infrastruktury.

W latach 2022-2024 mają być zrewitalizowane ogrody tarasowe z architekturą ogrodową, dziełami wodnymi i nasadzeniami (Wytyczne, 2022). Będzie to bardzo ważny element krajobrazu kulturowego założenia, nie ma bowiem w Polsce tak ukształtowanych ogrodów, z taką liczbą dzieł wodnych i innych elementów krajobrazu. Ważnym elementem dla podniesienia na wyższy poziom usług turystycznych będzie uruchomienie w pomieszczeniach dawnej stajni dużej, nowoczesnej restauracji

Fot. 16.17. Nowo zrewitalizowane przejście letnie na piętrze reprezentacyjnym
Photo 16.17. New revitalised summer crossing on the representative floor

Źródło/ Source: fot./ photo Jerzy Organiściak.

pałacowej (fot. 16.15). Tam też znajdzie miejsce Centrum Obsługi Turystycznej z salą multimedialną i sklepikiem z pamiątkami. W najbliższym czasie zostanie też odtworzona kaplica pałacowa, znajdująca się na piętrze reprezentacyjnym.

Jednym z najważniejszych zadań remontowych na najbliższe lata będzie odtworzenie pomieszczeń I piętra pałacu, otaczających krużganków i klatek schodowych (fot. 16.17). Piętro to było w przeszłości piętrem reprezentacyjnym pałacu i takim powinno stać się w przyszłości.

W następnych latach zaplanowane jest wyremontowane II piętra pałacu, gdzie znajdowały się niegdyś pokoje gościnne oraz tzw. półpiętro.

16.4. Podsumowanie i wnioski

Pałac kamieniecki jest jeszcze w początkowym etapie przekształcania w produkt turystyczny. Spośród usług turystycznych oferowana jest obecnie jedynie usługa przewodnicka po wnętrzach pałacowych i w mauzoleum. W miarę postępu prac remontowych we wnętrzach pałacowych i w parku usługi te będą poszerzane o nowe trasy zwiedzania.

***

Założenie pałacowoparkowe w Kamieńcu Żąbkowickim staje się znaną w Polsce atrakcją turystyczną, o czym świadczy wyraźny, coroczny przyrost liczby turystów odwiedzających pałac.

Termin zakończenia prac rewitalizacyjnych będzie uzależniony od sytuacji finansowej Gminy Kamieniec Żąbkowicki. Szacuje się, że do ukończenia inwestycji potrzeba jeszcze około 200 mln złotych.

Bibliografia

- Franke, A. (1996). *Die Baugeschichte des Schlosses Kamenz*. W: *900 Jahre Kamenz*. Görlitz: Landesmuseum.
- Gabriel, H. (1926). *Schloss Camenz* W: *Am Born der Heimat*. Frankenstein: Philliph Verlag und Buchhandlung.
- Klawikowska, M. (2000). Pałac w Kamieńcu Żąbkowickim i jego losy po 1945 r. *Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy. Studia Historyczne*, 6.
- Korzępa, S. (2022). *Składnica muzealna w Kamieńcu Żąbkowickim*. Kamieniec Żąbkowicki: maszynopis.
- Kulik, A. (1996). *Ewangelicki kościół w Kamieńcu Żąbkowickim*. W: *900 lat Kamieńca Żąbkowickiego*. Görlitz: Landesmuseum.
- Mazurski, K. (2005). *Miłość i dramaty królowny Marianny*. Wrocław: Wydawnictwo Sudety O/PTTK.
- Matuszczyk, K. (1996). *Założenia ogrodowe przy pałacu w Kamieńcu*. W: *900 lat Kamieńca Żąbkowickiego*. Görlitz: Landesmuseum.

- Minale, D. (2018). *Die Vertreibung aus Stadt und Kreis Frankenstein in Schlesien*. Dülmen: Laumann Verlag.
- Organiściak, J. (2010). Działalność Marianny Orańskiej i jej spadkobierców na pograniczu polsko-czeskim. W: *Marianna Orańska a Ziemia Kłodzka*. Kłodzko: Muzeum Ziemi Kłodzkiej.
- Organiściak, J. (2017). Franz Polenz, pierwszy samorządowy burmistrz Ząbkowic i jego działalność na tle epoki. W: *Wokół dziejów miasta – 730 lat Ząbkowic Śląskich*. Ząbkowice Śląskie: Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy.
- Organiściak, J. (2022). *Kamieniec Ząbkowicki i okolice – przewodnik turystyczny*. Nowa Ruda: Wydawnictwo i Drukarnia Kokociński.
- Peter, J. (1885). *Frankenstein, Camenz und Wartha in Schlesien*. Glatz: Julius Hirschberger Buchhandlung.
- Pintal, Ł. (2022). *Pałac kamieniecki w okresie powojennym do 1950 r.* Kamieniec Ząbkowicki: Maszynopis.
- Van der Leer, K. (2019). *Marianna artystycznie utalentowana i szczodra księżna na Kamieńcu*. Voorburg: *Reinhartshausen i Voorburgu*.
- Wiadomości Kamienieckie. (2014). *Biuletyn Informacyjny Gminy Kamieniec Ząbkowicki*, 3(4).
- Wiadomości Kamienieckie. (2019). *Biuletyn Informacyjny Gminy Kamieniec Ząbkowicki*, 3(2).
- Wiadomości Kamienieckie. (2022). *Biuletyn Informacyjny Gminy Kamieniec Ząbkowicki*, 2(3).

Internet

1. <https://www.kamienieczabkowicki.eu>
2. <https://www.kamzab.pl>
3. <https://pl.m.wikipedia.org>

Revitalisation of Kamieniec Palace and Its Transformation into a Tourist Product

Abstract: The palace and park foundation in Kamieniec Ząbkowicki has been revitalized since 2012 by the Kamieniec Ząbkowicki commune. It is an example of a unique romantic assumption, created in the 19th century thanks to the owner – the Princess Marianne of Orange-Nassau, with a wonderful neo-Gothic palace, terrace gardens with water works, an English style park, having no counterpart in Poland. After World War II, the palace was abandoned, devastated, and this condition lasted until the mid 1980s. For ten years a systematic renovation works are carried out in the palace, which are aimed at creating a tourist attraction on a nationwide scale and transform the palace into a tourist product. And this article is dedicated to this issue.

Keywords: Marianna of Orange-Nassau, the Kamieniec Ząbkowicki Palace, terrace gardens, English style park, revitalization, tourist product.